

Kritik mot Bildningsstyrelsen i Avesta kommun för bl.a. bristfällig information till en vårdnadshavare. Även fråga om en elev kunde remitteras till en barn- och ungdomspsykiatrisk mottagning utan vårdnadshavarens samtycke

Beslutet i korthet: Ett barn i nedre tonåren bodde tillsammans med sin mamma. Föräldrarna hade gemensam vårdnad om barnet. Barnet skrevs in som elev vid en skola utan att kommunen tog reda på faderns inställning till skolplaceringen. Han erbjöds inte heller att delta i utvecklingssamtal. Under skoltiden hade eleven kontakt med en skolkurator, och skolhälsovården remitterade eleven till en barn- och ungdomspsykiatrisk mottagning. Fadern fick inte information om det.

I beslutet behandlar JO bl.a. reglerna om beslutanderätten och rätten till information i frågor som rör ett barn. Vidare uttalar sig JO om kommunens skyldighet att ta reda på respektive vårdnadshavarens inställning till inskrivning i en viss skola, skolans ansvar att informera vårdnadshavarna om elevens skolsituation och skyldigheten att erbjuda vårdnadshavarna utvecklingssamtal.

Myndigheten får kritik för att den inte tog reda på faderns inställning till att eleven skrevs in i skolan och för att fadern inte erbjöds att delta i utvecklingssamtal. I övrigt föranleder det som har kommit fram i ärendet ingen kritik från JO:s sida.

Bakgrund

Barnet AA föddes i september 2001. Föräldrarna har gemensam vårdnad om AA. Under 2014 flyttade AA och modern till Avesta kommun. I augusti 2014 skrevs AA in som elev vid Åvestadalskolan. Under skoltiden hade AA kontakt med en skolkurator, och i september 2015 remitterade skolhälsovården AA till barn- och ungdomspsykiatri (BUP). Hon behandlades vid BUP-mottagningen i Avesta inom Landstinget Dalarna fr.o.m. september 2015.

I anmälningar till JO den 19 maj 2016 klagade fadern BB på Åvestadalskolan i Avesta kommun och på BUP-mottagningen i Avesta inom Landstinget Dalarna. Anmälan mot BUP handläggs i JO:s ärende med dnr 3153-2016. Klagomålen mot Åvestadalskolan behandlas i detta ärende.

Anmälan

I anmälan mot Åvestadalskolan anförde BB bl.a. följande:

Han fick ingen information om att skolan hade tagit emot AA som elev. Skolan informerade honom inte om AA:s skolresultat eller om hennes mående och kallade honom aldrig till föräldramöten eller samtal. Med anledning av att AA var aktuell hos socialtjänsten fick han senare veta att hon hade haft samtal med en kurator i skolan och att skolan hade remitterat henne till BUP.

Utredning

JO begärde att Bildningsstyrelsen i Avesta kommun skulle yttra sig över BB:s klagomål. I sitt remissvar i slutet av augusti 2016 anförde bildningsstyrelsen bl.a. följande (bilagorna har utelämnats):

Redovisning av handläggning

2014-08-14 fattades beslut om inskrivning av särskilda skäl för eleven på Åvestadalskolan, se bilaga 1. Detta beslut skickades till båda vårdnadshavarnas folkbokföringsadresser. Att anmälaren fått detta beslut bekräftas av att han senare tog kontakt via telefon med skolans expedition hösten 2014. Under detta samtal fick han telefonnummer till klassens två klassföreståndare för ytterligare information. Någon kontakt med klassföreståndarna togs aldrig från anmälares sida.

Bildningsstyrelsen bedömer att anmälaren mottagit beslut om inskrivning av eleven och varit i kontakt med skolans expedition. Att anmälaren skriver att hen överhuvudtaget inte vetat vilken skola eleven gått på ställer sig därför Bildningsstyrelsen undrande till.

Rutinen på skolan har varit att, till skilda föräldrar, skicka information gällande elevens skolgång till boendeföräldern (till den hos vilken eleven bor hos). Skolan har förutsatt att om detta inte fungerar, genom att boendeföräldern lämnar vidare informationen, att den förfördelade föräldern då kontaktar skolan.

Skolan använder sig av Extens som är kommunens källsystem för personregister och administration gällande förskola, skola och gymnasium. Varje vecka uppdateras folkbokföringsuppgifter så att aktuella adresser till vårdnadshavare alltid erhålls. Av Extens fås också automatiskt uppgifter om vilka vårdnadshavarna är. Beslut, till skillnad från information, skickas alltid till samtliga vårdnadshavare för eleven.

Skolan kan även konstatera att anmälaren fått information om eleven tillsänt sig till folkbokföringsadressen om elevens PRAO-placering under årskurs 8 och även information om klassbyten vårterminen 2016. Bildningsstyrelsen bedömer därför att anmälaren erhållit information av betydelse för elevens skolgång.

Skolan har aldrig fattat ett beslut i åtgärdsprogram om kuratorskontakt. Eleven har själv sökt stöd från skolans kurator. Det har därför inte funnits anledning från skolans sida att vidarebefordra detta till anmälaren. Som anmälaren själv tar upp har eleven även uttryckt rädsla för anmälaren. Föräldrabalken ger vårdnadshavarna både rätt och skyldighet att bestämma om den minderåriges personliga angelägenheter. Men vårdnadshavarna ska ta allt större hänsyn till barnets synpunkter och önskemål i takt med barnets stigande ålder och mognad. Detta får betydelse även för sekretessen. Utgångspunkten är att sådan sekretess som ska skydda en underårig även gäller i förhållande till vårdnadshavaren. Även i fall när vårdnadshavaren enligt föräldrabalken har rätt till insyn i frågor om barnet kan det i mycket speciella fall finnas anledning att inte lämna ut uppgifterna. I situationer där barn är utsatta för hot, trakasserier eller det finns risk för våld och övergrepp från en förälders sida kan det vara så att den föräldern fortfarande är vårdnadshavare och kan försöka utnyttja detta till skada för barnet eller den andra föräldern. Om ett barn kan antas lida betydande men om en viss uppgift blir känd för

vårdnadshavaren omfattas den av sekretess och ska därför inte lämnas ut till vårdnadshavaren.

Skolhälsovården har remitterat eleven till BUP. Eleven motsatte sig att anmälaren skulle informeras om remissen till BUP. Skolsköterskan tog hänsyn till detta i sitt beslut och anmälaren informerades därför inte om beslutet om remittering till BUP.

Sammanfattningsvis bedömer Bildningsstyrelsen att anmälaren erhållit erforderliga beslut och adekvat information gällande elevens skolgång. Bildningsstyrelsen bedömer att skolan tagit hänsyn till elevens rädsla och känsla av utsatthet i förhållande till vårdnadshavarens rätt till insyn i frågor och beslut gällande eleven.

BB kommenterade remissvaret. Han tillbakavisade uppgifterna om att han hade mottagit några av de handlingar som enligt bildningsstyrelsen hade skickats till hans folkbokföringsadress. BB lämnade även in brottmålsdomar där det framgick att AA:s mor hade dömts för brott riktade mot BB.

Rättsliga utgångspunkter

Beslutanderätt i frågor som rör barnet

Bestämmelser om vårdnadshavares rättigheter och skyldigheter finns i 6 kap. föräldrabalken (FB). Där framgår bl.a. att det är vårdnadshavaren som har ansvar för barnets personliga förhållanden och som ska se till att barnets behov av omvårdnad, trygghet och god fostran blir tillgodosedda (6 kap. 2 § FB).

En vårdnadshavare har både en rätt och en skyldighet att bestämma i frågor som rör barnets personliga angelägenheter. Vårdnadshavaren ska i takt med barnets stigande ålder och utveckling ta allt större hänsyn till barnets synpunkter och önskemål. Om barnet har två vårdnadshavare ska de bestämma tillsammans (6 kap. 11 och 13 §§ FB).

När det gäller föräldrar som inte bor tillsammans måste den förälder som har barnet hos sig fatta de flesta beslut som rör den dagliga omsorgen om barnet. Beslut av mer ingripande betydelse för barnets framtid, t.ex. frågor som rör barnets skolgång och var barnet ska bo, hör dock inte till den dagliga omsorgen och får bara fattas av den ena vårdnadshavaren ensam om barnets bästa uppenbarligen kräver det (prop. 1975/76:170 s. 178).

Om ett barn har två vårdnadshavare och bara den ena vårdnadshavaren samtycker till en åtgärd för barnet, får socialnämnden enligt 6 kap. 13 a § FB i vissa fall besluta att åtgärden får vidtas utan den andra vårdnadshavarens samtycke om det krävs med hänsyn till barnets bästa och åtgärden gäller bl.a. psykiatrisk eller psykologisk utredning eller behandling som omfattas av hälso- och sjukvårdslagen (2017:30), HSL. Ett sådant beslut får överklagas till allmän förvaltningsdomstol.

Barnets självbestämmande ökar med stigande ålder och mognad. Det innebär samtidigt att vårdnadshavarnas rätt att besluta om barnets personliga förhållanden tunnas ut ju äldre och mognare barnet blir. Det går inte att ange någon bestämd ålder för när ett barn själv kan bestämma i frågor som rör hans

eller hennes personliga angelägenheter. Bedömningen av barnets mognad måste göras i varje enskilt fall (jfr prop. 1994/95:224 s. 35 och 54 samt JO 2006/07 s. 212, dnr 1059-2003 och 4857-2003).

Skolans information till vårdnadshavare

Eleven och elevens vårdnadshavare ska fortlöpande informeras om elevens utveckling. Läraren, eleven och elevens vårdnadshavare ska ha ett utvecklingssamtal minst en gång per termin (3 kap. 4 § och 10 kap. 12 § skollagen [2010:800]).

Skolan och elevens vårdnadshavare har ett gemensamt ansvar för elevens skolgång. Läraren ska samverka med och fortlöpande informera föräldrarna om elevens skolsituation, trivsel och kunskapsutveckling. Läraren ska också hålla sig informerad om elevens personliga situation och iaktta respekt för elevens integritet (avsnitt 2.4, Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet, 2011).

Om föräldrarna har gemensam vårdnad har båda vårdnadshavarna rätt till samma information. Det är dock som utgångspunkt tillräckligt att skolan lämnar information till den förälder som barnet bor hos. Man får utgå från att boendeföräldern lämnar nödvändig information vidare till den andre föräldern. Om det finns någon särskild anledning att misstänka att boendeföräldern inte lämnar information vidare till den andre vårdnadshavaren eller om det är fråga om åtgärder som inte endast rör den dagliga omsorgen om barnet bör dock båda vårdnadshavarna informeras (jfr JO 2003/04 s. 311, dnr 3743-2001). Rätten att delta i utvecklingssamtal gäller även en vårdnadshavare som barnet inte bor hos (JO:s beslut den 20 februari 2004 i ärende med dnr 3032-2003).

Det sagda innebär inte att skolan är skyldig att informera barnets vårdnadshavare om allt som rör eleven. En prövning måste göras i varje enskilt fall utifrån bl.a. vad saken gäller, elevens ålder och personliga mognad samt bestämmelserna om sekretess.

Information och samtycke inom hälso- och sjukvården

När en skolsköterska remitterar en elev till hälso- och sjukvården, t.ex. BUP, faller det normalt under den del av elevhälsan som utgör hälso- och sjukvård. Det innebär att hälso- och sjukvårdslagstiftningen är tillämplig på verksamheten.

Hälso- och sjukvården ska bygga på respekt för patientens självbestämmande och integritet. Under den tidsperiod som anmälan avser framgick detta av 2 a § hälso- och sjukvårdslagen (1982:763). Numera framgår det av 5 kap. 1 § HSL. Vården ska så långt som möjligt utformas och genomföras i samråd med patienten, som ska visas omtanke och respekt (6 kap. 1 § patient-säkerhetslagen [2010:659], PSL). Hälso- och sjukvård får som huvudregel inte ges utan patientens samtycke (4 kap. 2 § patientlagen [2014:821], PL). När patienten är ett barn ska barnets inställning till den aktuella vården eller

behandlingen så långt som möjligt klarläggas. Barnets inställning ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad (4 kap. 3 § PL). Bestämmelsen har sin grund i 6 kap. 11 § FB. Vem eller vilka som ska lämna sitt samtycke till vård eller behandling av ett barn bedöms därför utifrån samma principer som i föräldrabalken.

Innan samtycke till vård eller behandling inhämtas ska patienten få information om bl.a. sitt hälsotillstånd och vården (3 kap. 1 och 2 §§ PL). När patienten är ett barn ska även barnets vårdnadshavare få sådan information (3 kap. 3 § PL). Information får dock inte lämnas till patienten eller någon närstående om bestämmelser om sekretess eller tystnadsplikt hindrar det (3 kap. 5 § PL). Det är den som har ansvaret för hälso- och sjukvården av en patient som ska se till att patienten och dennes närstående ges information enligt 3 kap. PL (6 kap. 6 § PSL).

Har ett barn två vårdnadshavare krävs alltså som utgångspunkt samtycke från båda vårdnadshavarna. Som jag har redogjort för under avsnittet Beslutanderätt i frågor som rör barnet kan den förälder som har barnet hos sig fatta de flesta beslut som rör den dagliga omsorgen. När det gäller åtgärder inom hälso- och sjukvården är det därför i många fall tillräckligt att samråd sker med den ena vårdnadshavaren. Rör det sig om ingripande åtgärder ska dock som regel samråd ske även med den andra vårdnadshavaren. Detsamma gäller om det finns någon särskild anledning att anta att vårdnadshavarna inte är överens. Hälso- och sjukvårdspersonalen bör i dessa fall ta reda på respektive vårdnadshavares inställning. Om samtycke behövs från barnets båda vårdnadshavare bör det normalt inte få vidtas ens medicinskt angelägna åtgärder mot den enes vilja, såvida det inte är fråga om en nödsituation (JO 2003/04 s. 311, dnr 3743-2001 och Rynning, Samtycke till medicinsk vård och behandling – En rättsvetenskaplig studie, 1994, s. 291 och 292).

Om barnet är tillräckligt moget för att själv samtycka till vård, utredning eller behandling, behövs inte vårdnadshavarnas samtycke. Vid bedömningen måste man ta ställning till barnets förmåga att tillgodogöra sig relevant information och överblicka konsekvenserna av sitt beslut (jfr prop. 2013/14:106 s. 64–67 och 120).

Frågan om barns beslutskompetens inom hälso- och sjukvården diskuterades även i förarbetena till 6 kap. 13 a § FB. Där uttalades att det inte går att ange någon exakt åldersgräns för när ett barn självt kan samtycka till eller motsätta sig vård och behandling, utan det får avgöras för varje enskilt barn. Ibland kan en åtgärd kräva samtycke från såväl vårdnadshavare som barn. Ofta krävs dock vårdnadshavarens samtycke, särskilt när det gäller mer ingripande behandlingar, som t.ex. psykiatrisk behandling (prop. 2011/12:53 s. 9 och 25).

Sekretess till skydd för uppgifter inom skolverksamheten och hälso- och sjukvården

I grundskolan gäller sekretess för uppgift om en enskilds personliga förhållanden i sådan elevhälsa som avser en psykologisk, psykosocial eller specialpedagogisk insats, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående till denne lider men (23 kap. 2 § första stycket offentlighets- och sekretesslagen [2009:400], OSL).

Sekretess gäller även för det område som anges i första stycket i en särskild elevstödande verksamhet i övrigt, dock endast om det kan antas att den enskilde eller någon närstående till denne lider men om uppgiften röjs (23 kap. 2 § andra stycket OSL). Vidare gäller sekretess inom grundskolan i andra fall än som avses i första och andra styckena för uppgifter om en enskilds identitet, adress och andra liknande uppgifter om en enskilds personliga förhållanden, om det av en särskild anledning kan antas att den enskilde eller någon närstående till denne lider men om uppgiften röjs (23 kap. 2 § tredje stycket OSL).

Den medicinska delen av elevhälsan regleras i 25 kap. 1 § OSL. Enligt den bestämmelsen gäller sekretess för en uppgift om en enskilds hälsotillstånd eller andra personliga förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående till denne lider men.

Sekretess till skydd för en enskild gäller, om den enskilde är underårig, även i förhållande till dennes vårdnadshavare. Sekretessen gäller dock inte i förhållande till vårdnadshavaren i den utsträckning denne enligt 6 kap. 11 § FB har rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör den underåriges personliga angelägenheter, om det inte kan antas att den underårige lider betydande men om uppgiften röjs för vårdnadshavaren. Om sekretess inte gäller i förhållande till vårdnadshavaren förfogar denne ensam eller, beroende på den underåriges ålder och mognad, tillsammans med den underårige över sekretessen till skydd för den underårige (12 kap. 3 § OSL).

Bedömning

Handläggningen av skolplaceringen

Om ett barn har två vårdnadshavare krävs det, som jag redogjort för under avsnittet Rättsliga utgångspunkter, som regel att båda vårdnadshavarna är överens om var barnet ska gå i skolan. Inför ett beslut om skolplacering måste en kommun därför kontrollera vem eller vilka som är vårdnadshavare för barnet och ta reda på respektive vårdnadshavares inställning till inskrivning i en viss skola (jfr bl.a. JO 2001/02 s. 397, dnr 3148-2000).

Ett barn har under vissa förutsättningar rätt att gå i en grundskola i en annan kommun än sin hemkommun (10 kap. 24 och 25 §§ skollagen). Kommunen ska dock även i ett sådant fall informera sig om vem eller vilka som är vårdnadshavare, och ta reda på respektive vårdnadshavares inställning till

inskrivning i skolan (se bl.a. JO:s beslut den 13 oktober 2010 i ett ärende med dnr 1411-2009).

I detta fall fattades beslutet om att ta emot AA i Åvestadalskolan utan att bildningsstyrelsen ens hade försökt att ta reda på BB:s inställning till skolplaceringen. Det borde man ha gjort, och bildningsstyrelsen ska kritiseras för den underlåtenheten.

Beslutet om skolplacering för AA fattades utifrån uppgifter om att AA hade flyttat till kommunen och att Skatteverket övervägde att folkbokföra henne där. Bildningsstyrelsen har i sitt remissvar anfört att det fanns särskilda skäl för kommunen att ta emot AA. Eftersom min granskning är inriktad på den formella handläggningen av ärendet har jag inte några synpunkter på det ställningstagandet.

Skolans information till den vårdnadshavare som eleven inte bor tillsammans med

Såvitt framkommit har BB inte erbjudits att delta i utvecklingssamtal som skolan hade med AA. Det skulle ha gjorts, och bildningsstyrelsen kan inte undgå kritik för den bristen. I övrigt har BB och bildningsstyrelsen lämnat olika uppgifter om vilken information som skolan har lämnat till honom om dotterns skolsituation. Jag bedömer att ytterligare utredningsåtgärder inte skulle ge klarhet i saken och går därför inte vidare i den delen.

Samtalen med en skolkurator

När en elev har uppnått den ålder och mognad som krävs för att själv kunna bestämma om han eller hon vill tala med en kurator eller någon annan ur personalen på en skola, är elevens medgivande både en nödvändig och tillräcklig förutsättning för att hålla samtalet. Vårdnadshavarens samtycke behöver då inte hämtas in (jfr JO 2006/07 s. 212, dnr 1059-2003 och 4857-2003 samt prop. 2009/10:192 s. 16, 32 och 33).

Frågan om elevens vårdnadshavare ska informeras är givetvis beroende av vad som kommer fram i samtalen. Bedömningen måste göras utifrån vad saken gäller, elevens ålder och personliga mognad samt bestämmelserna om sekretess.

AA var i 13–14-årsåldern när hon hade samtal med en skolkurator. Samtalen skedde på AA:s initiativ. Ett barn i den åldern har i många fall uppnått en sådan mognad att barnet själv kan bestämma om han eller hon vill tala med en kurator eller någon annan ur personalen på skolan, utan att barnets vårdnadshavare behöver samtycka till det. Jag har därför ingen invändning mot att kuratorn hade ett inledande samtal med AA, utan att BB:s samtycke till det hämtades in. Jag har ingen närmare kännedom om innehållet i samtalen mellan kuratorn och AA. Redan av det skälet saknar jag underlag för att ta ställning till om fortsatta samtal krävde BB:s samtycke eller om skolhälsovården borde ha informerat honom om det som kom fram i samtalen. Det är dessutom fråga om sådana

bedömningsfrågor som JO brukar vara återhållsam med att ha synpunkter på. Jag lämnar därför den saken med de uttalanden som jag har gjort.

Skolhälsovårdens remiss till BUP

BB har klagat på att skolhälsovården remitterade AA till BUP utan att han fick information om det. Bildningsstyrelsen har anfört att det berodde på att AA motsatte sig att BB skulle informeras. Frågan är emellertid inte bara om BB som vårdnadshavare skulle ha fått information om remissen utan också om skolhälsovården skulle ha inhämtat hans samtycke till den.

Enligt min mening måste som regel vård och behandling inom BUP anses vara en vårdinsats av mer ingripande betydelse för ett barn. När det gäller behandling inom BUP av yngre barn krävs det alltså att barnets vårdnadshavare är överens. Beträffande äldre barn måste vårdgivaren noggrant överväga om barnet själv kan bestämma. Det är inte en enkel uppgift. Ett barn som är 14 år kan endast i undantagsfall anses ha uppnått den mognad som krävs för att överblicka konsekvenserna av att delta i en sådan behandling. Utgångspunkten är därför även för ett barn i den åldern att behandlingen bara får ske med båda vårdnadshavarnas informerade samtycke. Motsvarande gäller inför en remiss till den typen av vård och behandling.

Frågan om skolhälsovårdens remiss till BUP krävde samtycke från BB har inte berörts i bildningsstyrelsens yttrande. I ärendet som behandlar BB:s klagomål mot BUP (JO:s dnr 3153-2016) uppfattar jag dock att vårdgivaren bedömde att AA var tillräckligt mogen att själv ta ställning till vården och förfoga över sekretessen. Jag har inte underlag att ifrågasätta den bedömningen. Mot den bakgrunden har jag inte heller någon synpunkt på att BB:s samtycke inte hämtades in inför skolhälsovårdens remiss till BUP eller att han inte fick information om den.

Bildningsstyrelsen ska sammanfattningsvis kritiseras för att inte ha tagit reda på BB:s inställning till att AA skrevs in i Åvestadalskolan och för att BB inte erbjudits att delta i utvecklingssamtal. I övrigt föranleder BB:s klagomål inte någon kritik.

Jag har denna dag även fattat ett beslut med anledning av BB:s klagomål mot BUP (JO:s ärende med dnr 3153-2016).

Ärendet avslutas.